

**ՇԻՐԱԿԻ ՄԱՐԶԻ ՍՈՑԻԱԼ-ՏՆՏԵՄԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ
ՄԻ ՔԱՆԻ ՀԱՐՑԵՐ (մաս III)**

Պարենային անվտանգությունը որոշվում է տվյալ երկրում կամ նրա վարչական տարածքում արտադրված գյուղմթերքների և սննդամթերքների արտահանման և ներմուծման ծավալների հարաբերակցությամբ: Պարենային անվտանգության ապահովումը մեր հանրապետության կայուն զարգացման գլխավոր հիմնախնդիրներից մեկն է: Ըստ Պարենի համաշխարհային կազմակերպության դասակարգման՝ վերջին տարիներին պարենային ապահովման տեսակետից Հայաստանը շիսկային երկրների թվին է պատկանում:¹ Հայաստանի պարենային անվտանգության ապահովման գործում կարևոր տեղ է զբաղեցնում Շիրակը:

Շիրակի մարզի պարենային անվտանգությունն ապահովելու և ներկա տնտեսական ճգնաժամի հաղթահարման ասպարեզում չափազանց մեծ դեր ունի գյուղատնտեսությունը: Վերջինիս զարգացումը նախ կնպաստի գյուղատնտեսական մթերքների արտադրության աճին և կրավարարի բնակչության պահանջմունքները: Երկրորդ, կնպաստի մարզի գյուղատնտեսական մթերքներ վերամշակող արդյունաբերության ճյուղերի աշխուժացմանը: Երրորդ՝ կխթանի աշխատունակ բնակչության զբաղվածության ընդլայնմանը ինչպես բուն գյուղատնտեսության, այնպես էլ արդյունաբերության ճյուղերում, ինչը կհանգեցնի ոչ միայն արտագնա աշխատանքի մեկնողների թվի նվազման, այլև նախադրյալներ կստեղծի բնակչության ներգաղթի աճի համար:

Ներկայումս մարզի գյուղատնտեսությունն ունի միակողմանի զարգացում, չի ընթանում արտադրության աշխատատար պրոցեսները մեքենայացնելու և աշխատածամանակը արդյունավետ օգտագործելու ճանապարհով: Խնդիրն այն է, որ մի շարք օբյեկտիվ գործոնների հետ միասին՝ հողի, անասունների և գյուղատնտեսական այլ արտադրամիջոցների չնախապատրաստված և անժամանակ մասնավորեցումներն աշխատուժի էքստենսիվ օգտագործման հիմք դրեցին, ինչը գնալով դարձավ գերիշխող: Մասնավորեցման հետևանքով 2004թ. Շիրակի մարզում գործում էին 28151 գյուղացիական փոքրածավալ տնտեսություններ և 11 առևտրային կազմակերպություններ:

Ներկայումս գյուղատնտեսական աշխատանքների մեքենայացման մակարդակը մարզի շատ համայնքներում ավելի ցածր է, քան 1950-60-ական թվականներին: XXI դարի սկզբին Հայաստանում, այդ թվում՝ Շիրակի մարզում գյուղացիների մի զգալի մասը գյուղատնտեսական աշխատանքները կատարում է ձեռքի գործիքներով (գերանդի, մանգաղ, եղան, փոցղ և այլն): Տվյալ դեպքում փոքր դեր չխաղաց նաև հանրապետությունում մեքենայական պարկի մասնավորեցումը: Սոցիալական հարցումներից իմանում ենք, որ հանրապետության անկախացումից հետո գյուղերը նոր գյուղատնտեսական մեքենասարքավորումներ չեն ստացել, եղածն էլ խորհրդային տարիների արտադրության են, և գտնվում են կիսասարք վիճակում, ինչն էլ իր բացասական ազդեցությունն է ունենում գյուղմթերքների արտադրության աճի վրա: Ըստ որում, եթե Շիրակի դաշտում բնակվող ընտանիքներին հատկացված փոքր հողաբաժինները մեծ մասամբ հնարավոր է մշակել ձեռքի գործիքներով, ապա լեռնային և նախալեռնային

¹ Վ. Հ ո վ հ ա ն ն ի ս յ ա ն, Ռ. Չ ա տ ի ն յ ա ն, Պարենային անվտանգության հարցեր, Ազրոզհտություն, N 7-8, Եր., 2004, էջ 299:

* 1980-ական թվականներին Համաշխարհային շուկայում նավթի գնի աննախադեպ ցածր գինը հանգեցրեց ԽՍՀՄ-ի տնտեսական և քաղաքական ճգնաժամին: Այդ տարիներին Խորհրդային Միությունը դարձավ պարենային մթերքների, հատկապես հացահատիկ ներկրող գլխավոր երկրներից մեկը: Սննդամթերքի խիստ պակասությունը հանգեցրեց Միության գրեթե հանրապետություններում, այդ թվում՝ Հայաստանի քաղաքական անկայունության: Դրա հիմնական պատճառներից մեկը եղել է գյուղատնտեսական մեքենայացման խիստ ցածր մակարդակը և տարվող ազրարային սխալ քաղաքականությունը: Մեր հանրապետության գյուղատնտեսության զարգացմանը օբյեկտիվորեն վատ են անդրադարձել նաև 1988թ. Սպիտակի աղետալի երկրաշարժը, արցախյան պատերազմը, շրջափակումները:

շրջաններում հողատարածքները մշակելու համար պահաջվում են նոր գյուղատնտեսական մեքենասարքավորումներ: Եթե ոչ, ներկա պայմաններում գյուղացու լարված աշխատանքի արդյունքում ստացված մթերքը կբավարարի միայն իր ընտանիքի պահանջները, իսկ շուկա արտահանվող արտադրանքի ծավալը կլինի աննշան: Մինչդեռ քաղաքներում բնակվում է Շիրակի մարզի բնակչության շուրջ 62%-ը: Դա նշանակում է, որ պահանջարկի և առաջարկի հայտնի տնտեսական օրենքի գործողության հետևանքով մարզում արտադրվող գյուղատնտեսական մթերքների ներկայիս առանց այդ էլ չափազանց բարձր գները կշարունակեն աճել:

Այսօր գյուղացու աշխատանքի արդյունավետության բարձրացման միակ երաշխիքը պետության օժանդակությամբ ֆինանսական ներդրումների և արտադրված գյուղմթերքի իրացման խնդիրներին լուծում տալն է: Մարզի 18 գյուղացիական տնտեսությունների մեր հարցումներից պարզվել է, որ պետության օժանդակությունը գյուղացիներին աննշան է: Օրինակ, 2007թ. գյուղացիներին հատկացվել է մեկ շնչի հաշվով 6-9 կգ գարի: Պետությունը չի աջակցում նաև գյուղմթերքների արտադրությունն ընդլայնելու և աշխատուժե արդյունավետ օգտագործելու հարցում: Ըստ մեր հարցումների՝ մեկ գյուղացիական տնտեսությունում զբաղվածների թիվը կազմում է միջինը երկու մարդ, որոնք տարվա տարբեր սեզոններին գյուղատնտեսական աշխատանքներին հատկացնում են, ասենք, բերքահավաքի ժամանակ 7-8 ժամ, իսկ ձմռանը՝ 3-4 ժամ:² Տվյալները վկայում են, որ Շիրակի գյուղացիական տնտեսություններին բնորոշ է փոքրածավալ արտադրությունը: Քիչ չէ այն գյուղացիների, հատկապես երիտասարդների թիվը, որոնք ընդհանրապես չեն զբաղվում գյուղացիական աշխատանքներով: Ներկա պայմաններում գյուղատնտեսության բարեփոխումների իրականացումը, հատկապես գյուղացիական տնտեսությունների ապահովագրումը ժամանակի հրամայական է: Կարծում ենք՝ այստեղ բնորոշը պետք է դառնան.

1) Գյուղական համայնքի անդամների աշխատանքային կոուպերացիային նպաստելը: Իհարկե մարզի խոշոր տնտեսություն ունեցող գյուղերում կոուպերացման որոշ տարրեր կան, սակայն դրանք տարբերային բնույթի են՝ տարածված հիմնականում համայնքի բարեկամական և արյունակցական կապեր ունեցող անդամների միջև:

2) Համայնքում կազմավորվող կոուպերացիոն գյուղացիական տնտեսության անդամների միջև կնքվող աշխատանքային փոխհարաբերությունները կարգավորող պայմանագիրը պետք է ապահովի արտադրված արդյունքները տնօրինելու իրավունքը, որն իր հիմքում ունենա համայնքի անդամների աշխատանքային մասնակցությունը:

3) Մեքենայական սարքավորումների և ստեղծվող կայանների նկատմամբ գյուղական համայնքի սեփականության վերականգնումը: Տվյալ դեպքում խոշոր համայնքները ի վիճակի կլինեն հոգալու կայանի պահպանումը:

4) Գյուղապետարանի, մարզպետարանի գյուղատնտեսական խնդիրներով զբաղվող կառույցների և ագրոարդյունաբերական պետական և ոչ պետական հաստատությունների ու գյուղացիական տնտեսությունների միջև հատուկ հարաբերությունների հաստատումը: Այստեղ առաջին հերթին պետք է նկատի ունենալ նախնական պատվերների միջոցով գյուղատնտեսական մթերքների գնման մեխանիզմի հասակեցում: Ինչևէ, խնդրով զբաղվող կազմակերպությունները անհրաժեշտ է, որ նպաստեն գյուղատնտեսական արտադրության կազմակերպման այնպիսի մեթոդների ձևավորմանը, որոնք խրախուսելով արտադրողին, խթանեն նաև նրա աշխատանքի մեքենայացման մակարդակի բարձրացմանը, ինչի կարիքը գյուղացին ունի:

Հարցումները պարզում են, որ փոքրածավալ գյուղատնտեսական աշխատանքներով զբաղվածների մեծ մասը տնտեսության եկամուտների և ծախսերի հաշվապահական հաշվառում գրեթե չի կատարում: Կարծում ենք՝ գյուղացիները գրառելով եկամուտների և ծախսերի չափը, ավելի արդյունավետ կկարողանան կազմակերպել իրենց տնտեսությունը: Շատ դեպքերում գյուղացու արտադրանքի կորուստը ոչ միայն պայմանավորված է բնակլիմայական անբարենպաստ պայմաններով, այլև մեքենայացման ցածր մակարդակով: Շիրակում գյուղատնտեսության ընդլայնված վերարտա-

² Ա. Բոյաջյան, ԳԱՆ, տեսք 1, Գյումրի, 2007:

դրությունը պետք է ապահովել ոչ թե աշխատողների թվաքանակի ավելացման, այլ նվազման պայմաններում:

Շիրակի մարզում մասնավորեցումից հետո գյուղատնտեսական համախառն արտադրանքի ընդհանուր չափը 1988թ. համեմատ նվազել է: Սակայն, սկսած 1990-ականների կեսերից, գրանցվել է աճ: Օրինակ, 1995թ. գյուղատնտեսության համախառն արտադրանքը կազմել է 20,1 մլրդ դրամ, 2000թ.՝ 27,2 մլրդ, 2003թ.՝ 40,2 մլրդ,³ 2005թ.՝ 49,3 մլրդ. դրամ:⁴ Կարծում ենք՝ վերջին տարիներին գյուղատնտեսական համախառն արտադրանքի աճը պայմանավորված չէ միայն գյուղմթերքների քանակական աճով, այլև՝ սպառման շուկայում դրանց գների բարձրացումով: Այդ մասին է վկայում աղյուսակ 1-ը:

Շիրակի մարզի գյուղատնտեսական և սննդամթերքների գների շարժը /դրամ/ (1999-2007թթ.)

Աղյուսակ 1

	1999թ.	2000թ.	2001թ.	2002թ.	2004թ.	2007թ.	1999թ. համեմատ՝ 2007թ. փոփոխման ինդեքսը %-ով
միս տավարի	950	1050	1125	1163	1380	1550	63.2
պանիր	1200	1175	1263	1238	1237	1315	10.0
կարագ	1417	1367	1417	1313	1574	2200	55.3
բուսական յուղ	527	527	523	618	668	1000	89.7
ծու (10 հատ)	500	463	475	600	511.9	600	20.0
շաքարավազ	230	257	260	268	254	240	4.3
կարտոֆիլ	87	140	130	180	200	200	129.8
գլուխ սոխ	137	260	140	143	170	250	86.9
կաղամբ	40	143	53	55	70	100	2.5 անգամ
խնձոր	488	500	425	588	560	550	12.7
ցորեն	99	88	92	80	107	130	31.3

Աղյուսակը կազմվել է «1999-2002թթ. ՀՀ մարզերը քվերով», Եր. 2004թ. էջ 79: «ՀՀ սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2004թ.» Եր., 2005թ., էջ 70, 2007թ.: Ա. Բոյաջյան, ԳԱՆ 2007թ., տեսք 1:

Գների ոչ ճկուն քաղաքականությունը, գյուղատնտեսության մեքենագինվածության օրեցօր վատթարացող վիճակը և վառելիքի քանակացումը գյուղմթերքների գների բարձրացման պատճառ են հանդիսանում: Շիրակի մարզում էքստենսիվ հիմունքներով գյուղատնտեսություն վարելու պայմաններում իշխում է մեքենայացման ցածր մակարդակը, ընտանիքին պատկանող ամբողջ հողոտարածքը շրջանառության մեջ ընդգրկելը դառնում է անհնար: Լեռնային և մախալեռնային շրջաններում վիթխարի հողոտարածություններ չեն մշակվում: Արդյունավետ չեն օգտագործվում նաև պետական պահուստի ֆոնդի հողերը:⁵ Բավական է ասել, որ 2000-2005թթ. տվյալներով Շիրակի մարզի մոտ 93 հազ. հա վարելահողից մշակվել է 51 հազարը և ոռոգվել ընդամենը 11 հազարը՝ 1989թ. 32,8 հազարի փոխարեն:⁶

Գյուղմեքենաներ չունեցող հողատնտեսության մի մեծ հատված կանգնել է հող մշակելու դժվար լուծելի խնդրի դեմ հանդիման: Չկա համապատասխան տեխնիկա, եղածն էլ արդեն ֆիզիկապես մաշվել ու շարքից դուրս է գալիս, վառելիքն ու պահեստամասերն են թանկ, իսկ որոշ պահեստամասեր չեն ճարվում: Այսօր մարզի քաղաքներում չկա գյուղատնտեսական մեքենասարքավորումներ ու դետալներ վաճառող

³ ՀՀ մարզերը քվերով, 1999-2003թթ., Եր., 2004, էջ 41:

⁴ ՀԱՎՄ, Շիրակի մարզի վիճակագրական տվյալները, Գյումրի, 2005:

⁵ Հ. Մկրտչյան, Նշվ. աշխ., էջ 61:

⁶ Գ. Ավետիսյան, Շիրակի մարզի հողային պաշարների գյուղատնտեսական ներուժը, ԳՊԱԻ հանրապետական գիտական նստաշրջանի նյութեր, Գյումրի, 2006, էջ 506:

մեկ խոշոր խանութ: Այս ամենը բարդություններ են ստեղծել առկա մեքենաներն ու գյուղգործիքներն օգտագործելու առումով: Գաղտնիք չէ, որ կոլտնտեսություններին և ավիտոզներին պատկանող մեքենայական կայանը «մասնավորեցման» քողի տակ խորհրդանշական զներով վաճառվեց առանձին մարդկանց: Պատճառներից մեկն էլ դա է, որ գյուղացիների մեծ մասը կանգնել է մշակելի հողատարածությունների մի զգալի հատվածը անմշակ թողնելու փաստի առջև:

Գյուղատնտեսական արտադրության գործոններից հիմնականը գոյություն ունեցող ցանքային կառուցվածքն է: Շիրակի մարզի ընդհանուր տարածքի ավելի քան 63%-ը կազմում են գյուղատնտեսական հողահանդակները, ընդ որում, 2001թ. տվյալներով՝ վարելահողերը զբաղեցնում են 86 հազար հա (ամբողջ գյուղատնտեսական հողահանդակների 50,9%), բազմամյա տնկարկները՝ 500 հա (0,3%), խոտհարքները 17 հազ. հա (10,1%), արոտներն ու այլ հողահանդակները 65,4 հա (38,7%):⁷ Շիրակում գյուղատնտեսության առաջատար ճյուղը ավանդաբար եղել է բուսաբուծությունը, մասնատրապես հացահատիկային տնտեսությունը: Վերջինիս բաժին է ընկնում մարզի ցանկատարածությունների գրեթե 69%-ը: Մարզում մշակվող հացահատիկային հիմնական մշակաբույսը աշնանացան ցորենն է, որի մշակությամբ առավել հայտնի են Ախուրյանի, Անիի և Արթիկի տարածաշրջանների գյուղացիական տնտեսությունները: Առավել բարձրադիր Ամասիայի և Աշոցքի տարածաշրջաններում՝ 1800-2000մ բարձրության գոտիներում մշակում են զարմանացան ցորեն ու զարի: 1990-ական թվականներից մարզում վերացել է ծխախոտի, շաքարի ճակնդեղի, կտավատի և եգիպտացորենի մշակությունը: Վերջինիս ցանքատարածությունները 1980-ական թվականներին մարզի տարածքում կազմել են մինչև 2850 հա:⁸ Մինչև 1990-ական թվականները մարզի ցածրադիր (1400-1600 մ) գոտու տնտեսություններում ստացվում էր ցորենի բավականին բարձր բերք՝ միջինը 25-30 գ/հա: Ցավոք, ինչպես վկայում են աղյուսակ 2-ում բերված տվյալները, այդ ցուցանիշները ներկայումս ցածր են:

Շիրակի մարզի գյուղատնտեսական մշակաբույսերի ցանքատարածությունների և բերքատվության ցուցանիշները

Աղյուսակ 2

N	Մշակաբույսերի անվանումը	2000թ.			2004թ.		
		տարածքը (հա)	միջին բերքատվությունը (գ/հա)	համախառն բերքը	տարածքը (հա)	միջին բերքատվությունը (գ/հա)	համախառն բերքը
1	հացահատիկ	36020	10,2	36825	37470	22,0	83028
2	կարտոֆիլ	2841	78,3	18567	3323	179,9	59781
3	բանջարեղեն	1169	133	11230	1364	190	25916
4	պտուղ	195	32	631	139	80	1112
5	կուտակվել է խոտ	9150	26,8	24495	10350	57,8	77200
6	ԸՆԴԱՍԵՆԸ	51621	-	91748	52646	-	247037

Աղյուսակը կազմել ենք Մ. Մանասյան, Ա. Պոտոսյան, Ա. Գրիգորյան, Շիրակի մարզ (բնությունը, բնակչությունը, տնտեսությունը) գրքի (Եր. 2002թ., էջ 108) և Շիրակի մարզպետարանի գյուղվարչության 2004թ. տվյալների համադրմամբ:

Բերված աղյուսակից երևում է, որ Շիրակը հնարավորություն ունի հացահատիկի և կարտոֆիլի բերքով ապահովել ոչ միայն մարզի ամբողջ բնակչության պահանջարկը, այլ նաև արտահանել հանրապետության տարբեր շրջաններ: Մարզում չմշակվող հողերի ընդարձակման հաշվին համախառն բերքի ծավալները, կարծում ենք, կավելանան երկու անգամ: Գյուղատնտեսական հողերի զգալի հատվածի չմշակելը պայմանավորված է ոչ միայն գյուղատնտեսության մեքենայացման ցածր մակարդակով, այլև ոռոգման համակարգում գոյություն ունեցող բարդություններով: Օրինակ, Ա-

⁷ Մ. Մանասյան, Ա. Պոտոսյան, Ա. Գրիգորյան, Շիրակի մարզ (բնությունը, բնակչությունը, տնտեսությունը), Եր., 2002, էջ 105:

⁸ Նույն տեղում, էջ 107:

խուրյանի ջրամբարին մոտ գտնվող Բայանդուր, Երազավորս, Գետք, Գարիբջանյան և Ախուրիկ գյուղական համայնքներն ունեն 3259,6 հա գյուղատնտեսական հողատարածք, սակայն ռոտովում է 615,2 հա-ը կամ ամբողջ հողատարածքի 18.8 %-ը:⁹ Շիրակի լեռնային և նախալեռնային շրջաններում այդ պատճառով չեն մշակվում զգալի բերրի հողատարածքներ և դրանք պարզապես օգտագործվում են որպես արոտավայրեր: Աշոցքի տարածաշրջանի Գազանչի գյուղի մի բնակչի պատվերով՝ մինչև 1988թ. Մեծ Մեպասար և Գազանչի գյուղերի ռոտովի հողերում մշակում էին շաքարի ճակնդեղ, որտեղ մեկ հա-ից ստացվել է 220-250 ց. բերք և այն առաքվել է հիմնականում Սալիտակի շաքարավազի արտադրության գործարան, նաև օգտագործվել է իբրև անասնակեր: Ներկայումս այդ հողերն արոտավայր են: Դեռ ավելին, 2006թ. ապամոնտաժվել են ռոտզման ջրագծերն ու վաճառվել: Այս ամենին զումարվում են նաև ռոտզման հետ կապված ծախսերը: Շատերը ռոտզման վարձը վճարել չեն կարողանում: Շիրակի հարթավայրային շրջաններում բանջարաբոստանային կուլտուրաների աշխատատարության պատճառով գյուղացին մշակաբույսերը ի վիճակի չէ ձեռքով մշակել, իսկ աճեցրած բերքի մի մասն էլ շուկայում պահանջարկ չունենալու պատճառով չի վաճառվում: Օրինակ, Արթիկի տարածաշրջանի Գետափ գյուղում, բնակիչներից մեկի պատվերով, տարեկան միջինը 200 տ խնձոր չեն կարողանում իրացնել և դրանց զգալի մասը թափում են, մյուս մասն էլ օգտագործում են իբրև անասնակեր:¹⁰ Մինչդեռ գյուղն ունի շենքային պայմաններ խնձորի վերամշակման և հյութեր արտադրելու համար:

Ներկայումս Շիրակի գյուղատնտեսական մթերքների հիմնական գնորդը և իրացնողը մարզի քաղաքաբնակ միջնորդ վերավաճառողներն են կամ այսպես կոչված՝ «դալավները»: Դա փաստվում է մեր կողմից մարզի 15 գյուղական համայնքներում անցկացված սոցիալական հարցումներից: Հազվադեպ է լինում, որ շիրակցի գյուղացին իր աճեցրած բերքն անձամբ ինքն է շուկայում վաճառում: Բերքահավաքի ժամանակ քիչ չէ նաև այն քաղաքաբնակների քիվը, որոնք մեկնում են օրավարձով մասնակցում բերքահավաքին: Մարզում գյուղմթերքների գնման և իրացման ամենաակտիվ շրջանը ամռան վերջերից մինչև հոկտեմբերի կեսերն են: Ասենք, որ մարզում արտադրված գյուղմթերքների իրացման գործում կարևոր դեր ունեն Արմավիրի և Արագածոտնի մարզերի գյուղացիները, որոնք բնամթերքով (խաղող, ձմերուկ, բադրջան, պոմիդոր, ծիրան և այլն) են փոխանակում գյուղացիների հետ:

Անասնապահությունը նույնպես Շիրակի մարզի տնտեսության զարգացման ավանդական ճյուղերից է: Մինչերկրաշարժյան ժամանակաշրջանի համեմատությամբ՝ Շիրակի մարզում նվազել է նաև անասնազլխաքանակը: 1980-ական թվականների կեսերին ներկայիս մարզի տարածքում կար ավելի քան 87 հազ. խոշոր եղջերավոր անասուն, որից մոտ 24 հազ.՝ կով, իսկ մանր եղջերավոր անասունների գլխաքանակը հասնում էր մոտ 282 հազարի:¹¹ 1980-ական թվականների համեմատ 2004թ. մարզում խոշոր եղջերավոր անասունների գլխաքանակը քիչ է նվազել, իսկ մանր եղջերավոր անասուններինը պակասել է շուրջ չորս անգամ: Մարզում մանր եղջերավոր անասնազլխաքանակի անկման պատճառներից մեկն էլ 1980-ական թվականների վերջերին Ամասիայի տարածաշրջանից այլազգիների (մրանց հիմնական զբաղմունքը եղել է մանր եղջերավոր անասնապահությունը) արտագաղթն էր:

Շիրակի մարզի խոշոր եղջերավոր անասնազլխաքանակի ցուցանիշներն ըստ տարածաշրջանների (2003թ.)

Աղյուսակ 3

	ԽԵԱ գլխաքանակը/ համայնքների քիվը					ԸՆԴԱՄԵՆԸ
	մինչև 500	501-800	801-1000	1001-2000	2001 և ավելի	
Ախուրյանի տարածաշրջան	3003(11)	6998 (11)	5441 (6)	4825 (4)	2521 (1)	22788(33)

⁹ Ա. Բ ո յ ա ջ յ ա ն, ԴԱՆ, Գյումրի, 2007, տեսք 2:

¹⁰ Նույն տեղում, տեսք 1:

¹¹ Մ. Մ ա ն ա ս յ ա ն, Ա. Պ ո ն ո ս յ ա ն, Ա. Գ ռ ի գ ո թ յ ա ն, նշվ. աշխ., էջ 110:

Անասիայի տարածաշրջան	5053(15)	1896 (3)	(-)	1124(1)	(-)	8076(19)
Աշոցքի տարածաշրջան	4630(15)	4833 (7)	1817(2)	1035(1)	(-)	12315(25)
Արթիկի տարածաշրջան	3311(9)	4644 (7)	1900(2)	8211(6)	(-)	18066 (24)
Անիի տարածաշրջան	2212(8)	4955 (8)	(-)	3055(2)	(-)	10222(18)
ք. Գյումրի	-	-	-	-	3012(1)	3012(1)
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐԸ	18209(58)	23326(36)	9158(10)	18250(12)	5533(2)	74479(120)

Աղյուսակ 3-ից երևում է, որ Շիրակում եղած անասնազվիսաքանակը չի բավարարում մարզի բնակչության մսամթերքի և կաթնամթերքի պահանջարկը: Գյումրեթերքների արտադրության աճի վրա ազդում է նաև հողային ֆոնդի ոչ արդյունավետ և ոչ արդարացի բաշխումը: Այդ առումով անմխիթար է վիճակը պետական հողային ֆոնդի օգտագործման հարցում: Դրանք ամենալավ հողակտորներն են, որ տնօրինում են գյուղական իշխանությունները: Վարձակալական և աճուրդ վաճառքի սկզբունքներով այդ հողակտորները նրանք հիմնականում հատկացրել են յուրայիններին: Նույն մոտեցումը ցուցաբերվել է նաև հողի և անասնազվիսաքանակի սեփականացնող հիմնական ժամանակ:¹² Ի վերջո իրականում արտադրված գյումրեթերքների արտադրության արդյունքն այդ չափերով պետական վիճակագրական հաշվետվություններում չի արտահայտվում: Դա է վկայում մեր ուսումնասիրություններում, երբ գյուղի անասնազվիսաքանակը համեմատում ենք վիճակագրական տվյալի հետ:

Մանր, փոշիացած տնտեսությունները հիմնականում խուսափում են պետությանը վճարել համապատասխան հարկեր: Ոչ արդյունավետ մանր ապրանքային արտադրության պայմաններում էապես կաղում է նաև պետության հարկային քաղաքականությունը. մարզի գյուղերում հողի հարկի հավաքումը 2006թ. միջին հաշվով կազմել է ընդամենը 45%:

(շարունակելի)

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ШИРАКСКОГО РЕГИОНА (часть III)

___ Резюме ___

___ А. Бояджян ___

В деле обеспечения продовольственной безопасности Армении главное место занимает Ширак. Теперь сельское хозяйство Ширака имеет одностороннее развитие. Не развиваются производственные трудоемкие процессы механизации, по причине неэффективного использования рабочего времени.

Уровень механизации современного сельского хозяйства во многих общинах Ширакского марза намного ниже чем в 1950-60гг. Сельскому хозяйству Ширака характерно малообъемное производство. Основные покупатели и реализаторы сельско-хозяйственных продуктов марза, это городские посредники-перепродавцы.

Сегодня, единственной гарантией повышения результатов сельских работ является посредничество государства, вложение финансов и решение проблемы реализации производства сельских продуктов.

¹² Ա. Բոյաջյան, ԴԱՆ, 2007, տեսք 1: